Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

RESURSLARDAN RATSIONAL FOYDALANISHDA TURISTIK KLASTERLARNING AHAMIYATI

Abriyev Zoirjon Sobirjonovich
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
Turizm va mehmonxona biznesi kafedrasi katta o‘qituvchisi, PhD
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20001909

Annotatsiya: Ushbu maqolada resurslardan ratsional foydalanishda turistik klasterlarning o‘rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda turistik klasterlarning hududiy resurslarni birlashtirish, ularni kompleks boshqarish hamda samarali taqsimlashdagi funksional xususiyatlari yoritilgan. Shuningdek, tabiiy, iqtisodiy, insoniy va infratuzilmaviy resurslardan oqilona foydalanish jarayonida klaster yondashuvining afzalliklari asoslab berilgan. Maqolada turistik klasterlar orqali ekologik barqarorlikni ta’minlash, iqtisodiy samaradorlikni oshirish va hududlarning investitsion jozibadorligini kuchaytirish imkoniyatlari ham ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: turistik klaster, resurs, rivojlanish, ekologik muvozanat, iqtisodiy samaradorlik, turizm infratuzilmasi, investitsiya, inson resurslari.

KIRISH

So‘nggi yillarda jahon iqtisodiyotida barqaror rivojlanish tamoyillarini ta’minlash, tabiiy va iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. Ayniqsa, turizm sohasi kabi tez rivojlanayotgan tarmoqlarda resurslardan samarali va muvozanatli foydalanish nafaqat iqtisodiy foyda, balki ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashning ham muhim sharti hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, turistik klasterlar tizimi hududiy resurslarni birlashtirish va ulardan kompleks foydalanishning zamonaviy tashkiliy-iqtisodiy modeli sifatida alohida ahamiyatga ega bo‘lmoqda.

Turistik klasterlar nafaqat turizm xizmatlarini tashkil etish va rivojlantirishga xizmat qiladi, balki hududning tabiiy, madaniy, infratuzilmaviy va mehnat resurslarini o‘zaro uyg‘unlashtirgan holda samarali boshqarish imkonini ham beradi. Bu esa resurslardan takrorlanishsiz, muvozanatli va uzoq muddatli istiqbolga yo‘naltirilgan foydalanishni ta’minlaydi. Natijada hududlarning iqtisodiy salohiyati oshadi, mahalliy aholi bandligi kengayadi hamda ekologik yuklamalar kamayadi. Shuningdek, turistik klasterlar doirasida innovatsion yondashuvlar va raqamli texnologiyalarni joriy etish resurslardan foydalanish samaradorligini yanada oshiradi. Bu jarayon turizm infratuzilmasini rivojlantirish, xizmatlar sifatini yaxshilash va investitsion jozibadorlikni kuchaytirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu sababli, resurslardan ratsional foydalanishda turistik klasterlarning o‘rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan o‘rganish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Turistik klaster — bu muayyan hudud doirasida joylashgan turizm xizmatlari ko‘rsatuvchi korxonalar, infratuzilma obyektlari, transport, mehmonxona xo‘jaligi, madaniy meros maskanlari hamda xizmat ko‘rsatish tashkilotlarining o‘zaro integratsiyalashgan tizimidir. Ushbu tizimning asosiy maqsadi turistik mahsulot yaratish jarayonini soddalashtirish, xarajatlarni optimallashtirish va hududning resurs salohiyatidan maksimal darajada foydalanishni ta’minlashdan iboratdir. Resurslardan ratsional foydalanish nuqtayi nazaridan turistik klasterlar juda muhim mexanizm hisoblanadi. Chunki ular tabiiy resurslar (tog‘lar, daryolar, iqlim), madaniy-tarixiy resurslar (yodgorliklar, an’analar), inson resurslari hamda infratuzilmaviy imkoniyatlarni yagona tizimga birlashtiradi. Natijada har bir resurs alohida emas, balki o‘zaro bog‘liq holda ishlatiladi va bu ularning samarasini sezilarli darajada oshiradi.

Turizmning asosiy tayanchlaridan biri tabiiy resurslardir. Biroq ularni noto‘g‘ri yoki nazoratsiz ekspluatatsiya qilish ekologik muvozanatning buzilishiga olib kelishi mumkin. Turistik klasterlar esa

aynan shu muammoni oldini olishga xizmat qiladi. Klaster tizimida tabiiy hududlar rejalashtirilgan tarzda turistik zonalarga ajratiladi, yuklama me'yorlari belgilanadi va ekologik monitoring tizimi yo'lga qo'yiladi. Bu esa bir tomondan turistlar oqimini tartibga solsa, ikkinchi tomondan tabiiy muhitni saqlab qolishga yordam beradi. Masalan, ekoturizm yo'nalishlarida klaster modeli qo'llanilganda o'rmonlar, tog'lar va suv havzalariga zarar yetkazmasdan turizmni rivojlantirish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, klaster doirasida chiqindilarni boshqarish, suv va energiya resurslarini tejash kabi "yashil iqtisodiyot" tamoyillari joriy etilishi resurslardan foydalanish samaradorligini yanada oshiradi.

Turistik klasterlar iqtisodiy resurslarni, ya'ni investitsiya, moliyaviy mablag'lar va tadbirkorlik faoliyatini muvofiqlashtirishda ham muhim rol o'ynaydi. Klaster tizimi mavjud bo'lganda, turizm sohasiga yo'naltirilgan investitsiyalar alohida korxonalarga emas, balki butun hudud infratuzilmasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv xarajatlarning kamayishiga va daromadlarning oshishiga olib keladi. Masalan, mehmonxonalar, transport kompaniyalari va sayyohlik agentliklari bir-biri bilan integratsiyalashgan holda ishlaganda marketing xarajatlari qisqaradi, xizmatlar sifati esa oshadi. Bundan tashqari, klasterlar kichik va o'rta biznes subyektlarining rivojlanishiga ham keng imkoniyat yaratadi. Mahalliy aholi tomonidan ishlab chiqariladigan hunarmandchilik mahsulotlari, milliy taomlar va xizmatlar turistik zanjirga qo'shilib, iqtisodiy resurslarning ichki aylanishini kuchaytiradi.

Turistik klasterlar inson resurslaridan samarali foydalanishda ham muhim o'rin tutadi. Klasterlashuv jarayoni yangi ish o'rinlarining yaratilishiga, kasbiy malaka oshirish tizimining rivojlanishiga hamda xizmat ko'rsatish madaniyatining yuksalishiga olib keladi. Turizm sohasida faoliyat yurituvchi xodimlar, gidlar, mehmonxona xodimlari va xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislar klaster ichida doimiy ravishda o'zaro tajriba almashadi. Bu esa inson kapitalining sifatini oshiradi va resurs sifatida mehnat unumdorligini yuqori darajaga ko'taradi. Shuningdek, klasterlar hududiy bandlik muammolarini yumshatadi. Ayniqsa, qishloq hududlarida turizm rivojlanishi mahalliy aholining daromad manbaini kengaytiradi va migratsiya bosimini kamaytiradi.

Turistik klasterlar infratuzilmani kompleks rivojlantirishga asoslanadi. Transport yo'llari, aloqa tarmoqlari, axborot texnologiyalari va servis xizmatlari yagona tizimga birlashtiriladi. Bu esa resurslarning takrorlanishini kamaytiradi va ularning samaradorligini oshiradi. Innovatsion texnologiyalar, jumladan raqamli platformalar, elektron bron qilish tizimlari va smart turizm yechimlari resurslardan foydalanishni yanada optimallashtiradi. Masalan, turistlar oqimini real vaqt rejimida boshqarish orqali tabiiy va infratuzilmaviy yuklamani teng taqsimlash mumkin bo'ladi. Bundan tashqari, klasterlar doirasida "aqlli boshqaruv" tizimlarini joriy etish resurslar sarfini nazorat qilish va ularni tejash imkonini beradi.

Turistik klasterlarning resurslardan oqilona foydalanishdagi eng muhim natijalaridan biri bu ijtimoiy va ekologik barqarorlikdir. Klasterlar hududlarda ekologik madaniyatni shakllantiradi, aholi va turistlar o'rtasida tabiatga ehtiyotkorona munosabatni rivojlantiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy jihatdan klasterlar mahalliy jamiyatning turizm jarayonlariga faol jalb etilishini ta'minlaydi. Bu esa ijtimoiy tenglikni kuchaytiradi va hududiy rivojlanishdagi nomutanosibliklarni kamaytiradi. Natijada, turistik klasterlar resurslardan ratsional foydalanishning nafaqat iqtisodiy, balki ekologik va ijtimoiy jihatdan ham samarali modeliga aylanadi.

Turistik klasterlarni samarali tashkil etish uchun avvalo hududning resurs salohiyatini to'liq va kompleks baholash talab etiladi. Bu jarayon faqat tabiiy yoki madaniy obyektlarni aniqlash bilan cheklanmaydi, balki ularning o'zaro bog'liqligi, foydalanish darajasi, mavsumiylik omillari va yuklama sig'imini ham hisobga oladi. Hududiy resurslarni baholash asosida klaster ichida funksional zonalash amalga oshiriladi. Masalan, dam olish zonalari, ekskursiya yo'nalishlari, xizmat ko'rsatish hududlari va transport yo'laklari aniq rejalashtiriladi. Bu esa resurslardan tartibsiz foydalanishning oldini oladi va ularning uzoq muddat saqlanishini ta'minlaydi. Bunday yondashuv, ayniqsa, resurslari cheklangan

hududlarda juda muhim bo‘lib, har bir tabiiy yoki infratuzilmaviy obyektning maksimal iqtisodiy va ijtimoiy qiymatini olish imkonini beradi.

Turistik klasterlarda resurslar oqimi deganda turistlar harakati, xizmatlar ko‘rsatish zanjiri va moddiy-texnik vositalarning aylanishi tushuniladi. Ushbu oqimni to‘g‘ri boshqarish resurslarning ortiqcha sarfini kamaytiradi va tizim samaradorligini oshiradi. Masalan, turistlar oqimi mavsumiy ravishda ortib boradigan hududlarda klaster modeli asosida oldindan yuklama prognozi qilinadi va xizmatlar hajmi moslashtiriladi. Bu ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi va infratuzilma eskirishining oldini oladi. Shuningdek, logistika tizimini optimallashtirish orqali transport vositalaridan foydalanish samaradorligi oshadi, yoqilg‘i sarfi kamayadi va vaqt resursi tejaladi. Bu esa umumiy iqtisodiy samaradorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Resurslardan samarali foydalanishda davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik muhim rol o‘ynaydi. Turistik klasterlar aynan shu hamkorlikni rivojlantirish uchun qulay platforma hisoblanadi. Davlat infratuzilmani yaratish, hududiy rejalashtirish va ekologik nazoratni amalga oshirsa, xususiy sektor xizmatlar sifati, innovatsiyalar va marketing faoliyatini rivojlantiradi. Bu esa resurslardan ikki tomonlama samarali foydalanish imkonini beradi. Bunday hamkorlik investitsiya risklarini kamaytiradi, loyihalarning barqarorligini oshiradi va resurslarni noto‘g‘ri taqsimlanishining oldini oladi. Natijada turizm sohasi yanada muvozanatli va barqaror rivojlanadi.

Turistik klasterlarning yana bir muhim jihati — hududlarning xalqaro va ichki turizm bozorida raqobatbardoshligini oshirishdir. Resurslardan oqilona foydalanish klasterning asosiy raqobat ustunligini shakllantiradi. Samarali boshqarilgan klasterlarda xizmatlar sifati yuqori bo‘ladi, narxlar optimallashtiriladi va turistlar uchun qulay sharoit yaratiladi. Bu esa hududning turistik brendini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, resurslardan oqilona foydalanish orqali shakllangan barqaror turizm modeli uzoq muddatli investitsiyalarni jalb qilishga yordam beradi. Investorlar ekologik va iqtisodiy jihatdan barqaror tizimlarga ko‘proq qiziqish bildiradi.

Turistik klasterlar BMT tomonidan belgilangan barqaror rivojlanish maqsadlari bilan bevosita bog‘liqdir. Ular qashshoqlikni kamaytirish, munosib ish o‘rinlari yaratish, ekologik muvozanatni saqlash va iqtisodiy o‘sishni ta’minlashga xizmat qiladi. Resurslardan ratsional foydalanish esa ushbu maqsadlarga erishishda asosiy vosita hisoblanadi. Chunki har qanday turizm faoliyati resurslarga tayanadi va ularning oqilona boshqarilishi barqarorlikni belgilaydi. Shu sababli, klasterlashuv jarayonida ekologik standartlar, ijtimoiy mas’uliyat va iqtisodiy samaradorlik birgalikda olib borilishi lozim. Bu esa global va milliy rivojlanish strategiyalariga mos keladigan modelni shakllantiradi.

XULOSA

Resurslardan ratsional foydalanish bugungi kunda iqtisodiyotning barcha tarmoqlari, xususan turizm sohasi uchun ham strategik ahamiyatga ega masala hisoblanadi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, turistik klasterlar resurslardan samarali foydalanishni ta’minlovchi eng qulay tashkiliy-iqtisodiy model sifatida namoyon bo‘ladi. Ular hududiy resurslarni yagona tizimga birlashtirib, ularni kompleks boshqarish va muvozanatli ekspluatatsiya qilish imkonini yaratadi. Turistik klasterlar orqali tabiiy, iqtisodiy, insoniy va infratuzilmaviy resurslar o‘zaro uyg‘unlashgan holda ishlatiladi. Bu esa resurslarning ortiqcha sarfini kamaytiradi, ularning takror ishlab chiqarilishini ta’minlaydi hamda uzoq muddatli barqaror rivojlanishga zamin yaratadi. Shu bilan birga, klaster yondashuvi hududlarning iqtisodiy faolligini oshirib, yangi ish o‘rinlari yaratish va mahalliy aholi daromadlarini ko‘paytirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, turistik klasterlar ekologik muvozanatni saqlashda ham muhim rol o‘ynaydi. Resurslardan oqilona foydalanish tamoyillari asosida turizm faoliyati tashkil etilganda, tabiiy muhitga salbiy ta’sir kamayadi va ekologik barqarorlik ta’minlanadi. Bu esa turizmni “yashil iqtisodiyot” tamoyillari bilan uyg‘un rivojlantirish imkonini beradi. Umuman olganda, turistik klasterlar resurslardan ratsional foydalanishning samarali mexanizmi bo‘lib, ular nafaqat iqtisodiy o‘sishni ta’minlaydi, balki ijtimoiy barqarorlik va ekologik muhofazani ham mustahkamlaydi. Shu sababli, kelgusida turistik

klasterlarni yanada rivojlantirish va ularni zamonaviy boshqaruv usullari bilan takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bilenko S. V. Turizm iqtisodiyoti asoslari. Toshkent: O‘zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati nashriyoti, 2021, 312 b.
2. Abdullayev Yo., Xolmurodov A. Hududiy iqtisodiyot va klasterlar rivojlanishi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2020, 280 b.
3. Mirzayev T. Turizmni boshqarish asoslari. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019, 256 b.
4. G‘ulomov S. S. Raqamli iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish. Toshkent: Iqtisodiyot, 2022, 300 b.
5. Karimov A., Rashidov B. O‘zbekistonda turizm salohiyatini rivojlantirish masalalari. Toshkent: Fan, 2020, 198 b.
6. Saidov N. Barqaror rivojlanish va ekologik iqtisodiyot. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2021, 240 b.